

д-р Джорджо
агамбен

що е

съвременно

диспозитив

творчески акт

заповед

(с) Критика и Хуманизъм
(с) Critique and Humanism

превод
Валентин Калинов

КК

Giorgio Agamben

Che cos'è...?

(selected essays)

© 2008 notttempo srl (for *Che cos'è il contemporaneo?*)

© 2006 notttempo srl (for *Che cos'è un dispositivo?*)

© 2020 notttempo srl (for *Che cos'è un comando?*)

© 2014 notttempo srl (for *Che cos'è l'atto di creazione?*)

All rights are reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission of the copyright owner.

Джорджо Агамбен

Що е...?

Що е съвременно?

Що е диспозитив?

Що е творчески акт?

Що е заповед?

(избрани есета)

© Антоанета Колева, Валентин Калинов, *съставителство*, 2021

© Валентин Калинов, *превод*, 2021

© Ирина Джонкова, *художник на корицата*, 2021

© Издателска къща **КК** – Критика и Хуманизъм, 2021

ISBN 978 954 587 240 2

Всички права запазени. Забранено е възпроизвеждането на части от или на цялата публикация, по какъвто и да било начин, без изричното писмено съгласие на носителите на всички видове права върху изданието.

(c) Критика и Хуманизъм
(c) Critique and Humanism

Съдържание

Що е съвременно?	9
Що е диспозитив?	33
Що е творчески акт?	69
Що е заповег?	105

(c) Критика и Хуманизъм
(c) Critique and Humanism

(c) Критика и Хуманизъм
(c) Critique and Humanism

За познавачите на творчеството на Агамбен е известно, че напълно в духа на цялата му нестандартна работа той е любител на есеистичната форма. Някои от най-важните и влиятелни негови текстове са именно есета, в есета се превръщат и магистрални негови лекции. Любопитно е, че през 2007 г. той получава Европейската награда за есе на името на Шарл Вейон за цялостното си творчество.

В тази книга сме събрали четири от най-известните есета на Агамбен. Те представят не просто неговия тип подход към понятията изобщо, но и някои от най-приносните му за съвременната хуманитаристика понятия.

Без да се докосваме до съдържателните контексти, в каквито тези есета се вписват и които преобразуват, тук посочваме само базисна информация за тях:

Що е съвременно? е адаптация на уводна лекция, която Агамбен произнася в рамките на семинар по теоретична философия, воден от него през 2006-2007 г. във Факултета по изкуства и дизайн на Университета IUAV, Венеция.

Що е диспозитив? е есе, публикувано през 2006 г. и оригинално написано като самостоятелен текст.

Що е творчески акт? и *Що е заповед?* са най-забележителните според нас текстове от онези пет лекции, които Агамбен чете в Академията по архитектура на Мендризио (ААМ), водеща академична единица в Университета на Италианска Швейцария (USI) в периода октомври 2012 – април 2013.

Подредили сме тези прочути негови есетата хронологично, но любопитният читател ще открие сам множество други връзки, които водят от едното към следващото.

От съставителя, А.К.

(c) Критика и Хуманизъм
(c) Critique and Humanism

(c) Критика и Хуманизъм
(c) Critique and Humanism

що е

съвременно

(c) Критика и Хуманизъм
(c) Critique and Humanism

(c) Критика и Хуманизъм
(c) Critique and Humanism

1.

Въпросът, който бих искал да поставя на прага на този семинар гласи: „На кого и на какво сме съвременни ние и – преди всичко – какво означава да бъдем съвременни?“. В хода на семинара ще имаме възможност да четем текстове на автори, отдалечени от нас с много векове, и на други автори, които са по-неотдавнашни, или дори такива, които са съвсем неотдавнашни. Във всеки случай обаче от съществено значение е това, че по някакъв начин трябва да съумеем да бъдем съвременни на всички тези текстове. „Времето“ на нашия семинар е съвременността и това време изисква да бъде съвременно на текстовете и авторите, които подлага на изследване. Както позицията на този семинар, така и резултатът от него се измерват от неговата – т.е. от нашата – способност да отговорим на това изискване.

Едно първоначално, временно указание, с помощта на което да ориентираме изследването ни към отговаряне на поставения въпрос, идва от Ницше. В съкратен вид го намираме в една бележка на Ролан Барт към лекциите му в Колеж дьо Франс, която гласи: „Съвременното е несвоевременното“. През 1874 г. младият филолог Фридрих Ницше, който дотогава се е занимавал със старогръцки текстове и две години порано неочаквано се е прославил с книгата си *Раждането на трагедията*, публикува своите *Unzeitgemässe Betrachtungen – Несвоевременни размишления*, – с които иска да направи равностойност на своето време и да заеме позиция спрямо настоящето. „И това размишление е несвоеременно (се казва в началото на Второто размишление), защото тук се опитвам да открия в онова, с което нашето време с право се гордее – именно историческата си образованост, – вреда, недъг и недостатък на епохата, тъй като вярвам, че всички ние страдаме от една изтощителна историческа треска и най-малкото би трябвало да разберем, че страдаме от нея.“[•] Следователно Ницше ситуира своята претенция за „актуалност“ и своето „биване-съвременен“

[•] по: Ницше, Фр., *Несвоевременни размишления*, С., 1992, УИ „Св. Климент Охридски“, прев. Харитина Костова-Добрева, 88; бел. пр.

спрямо настоящето в рамките на едно прекъсване на отношението с него и в едно разсъгласуване. Истински принадлежи на своето време и е истински съвременен само онзи, който не съвпада напълно с това време, не се напасва към неговите изисквания и в този смисъл е неактуален; но именно поради това, именно благодарение на този разрыв и анахронизъм, той е способен в по-голяма степен от останалите да съзре и да схване времето, в което живее.

Разбира се, това несъвпадение и тази дисхрония не означават, че съвременен е онзи, който живее в друго време като някакъв носталгик, който се чувства повече у дома си в Атина от времето на Перикъл или в Париж на Робеспьер и маркиз дьо Сад, отколкото в града и по времето, които са му дадени да живее. Интелигентният човек може да презира своето време, но във всеки случай знае, че невъзвратно принадлежи на това време и че не може да избяга от него.

Биването-съвременен следователно е едно своеобразно отношение със собственото време, което едновременно е прилепване към него и заедно с това дистанциране от него. По-точно казано: *онова отно-*

шение с времето, което е прилепване към него посредством едно разсъгласуване и един анахронизъм. Не са съвременни онези, които съвпадат твърде добре със своята епоха и във всеки момент съвършено прилепват към нея, защото именно поради това те не са в състояние да я видят, не са способни да държат погледа си върху нея.

2.

През 1923 г. Осип Манделщам създава стихотворение, което носи заглавието *Векът* (макар че руската дума „век“ означава също така и „епоха“). В него намираме разсъждение не за века, а за отношението между поета и неговото време, т.е. за биването-съвременен. Не „векът“, а съгласно думите, с които започва първия стих, „моят век“ (*век мой*):

*Век мой, звяр мой, как човека
поглед в теб да потопи,*

прешлените на два века
как с кръвта си да слепи?*

Поетът, който трябва да плати за своето биване-съвременен с живота си, е и този, който трябва да вперя поглед в очите на своя век-звяр и да слепи с кръвта си счупения гръбнак на времето. Двата века, двете времена не са, както е било предполагано, само XIX и XX в., а са преди всичко времето на живота на отделния индивид (да си припомним, че латинската дума *saeculum* първоначално означава период от живота на даден човек) и колективното историческо време, което в този случай наричаме XX в. И както разбираме от последната строфа, гръбнакът на този век е счупен. Доколкото е съвременен, самият поет е точката на това счупване, е онова, което пречи на времето да се събере в себе си, и заедно с това пак той е кръвта, която трябва да слепи раната. Паралелизмът между времето – и прешлените – на творението и между времето – и прешлените – на века съставлява един от същностните мотиви в стихотворението:

* по: Манделщам, О., *Лирика*, С., 1983, Народна култура, прев. Николай Божджиев, 73-4. Цитатите по-нататък следват този превод; бел. пр.

Докато творението трае,
влачи гръб до края чак
всяка твар. И си играе
зла вълна с незрим гръбнак.
Сякаш детският век земен
е хрущял на пеленак.*

Другата голяма тема, която подобно на предишната също е образ на биването-съвременен, се отнася до счупените прешлени на века и тяхното повторно слепване, което е дело на отделния индивид (в случая – на поета):

*Но века си да избавим,
с нов свят да се замени,
трябва флейта да направим
от заплетените дни.*

Че става дума за задача, която обаче е неизпълнима или поне парадоксална, се доказва от следващата строфа, с която завършва стихотворението. Не само гръбнакът на епохата-звяр е счупен, но и *векът*, токущо роденият личен век иска да се обърне назад (дви-

* Цитираният възд. превод казва „животът“; бел. пр.

жение, непосилно за човек със счупен гръбнак), за да съзерцава собствените си следи и по този начин да покаже видиотеното си лице:

*Но, мой жалък век прекрасен,
ти си с потрошен гръбнак.
И с усмивка глуповата,
както звяр, бил гъвкав млад,
ти на лапите следата
гледаш слаб, жесток назад.*

3.

Поетът – този, който е съвременен – трябва да държи погледа си върху своето време. Но какво вижда онзи, който гледа своето време, видиотената усмивка на века? Тук бих искал да предложа една втора дефиниция на биването-съвременен: съвременен е онзи, който държи погледа си върху своето време, за да възприема не лъчите светлина, които струят от него, а мрака му. За онзи, който преживява своето биване-

съвременен, всички времена са тъмни. Съвременен е тъкмо онзи, който умее да вижда тази мрачина и който е способен да пише, потапяйки перото си в тъмнината на настоящето. Какво обаче означава изразът „да виждаш тъмнината“, „да съзираш мрака“?

Един първи отговор ни предлага неврофизиологията на зрението. Какво се случва, когато се намираме на място, лишено от светлина, или когато затваряме очи? Какво представлява мракът, който се появява пред очите ни в тези случаи? Неврофизиолозите ни казват, че отсъствието на светлина дезинхибира съвкупност от периферни клетки в ретината, наречени *off-cells*, които се задействат и произвеждат онзи особен тип видимост, която наричаме мрак. Затова мракът не е някакво понятие за липсата на нещо, не е просто отсъствие на светлина, нещо като не-виждане, а е резултат от действието на тези *off-cells*, той е продукт на нашата ретина. Това означава – ако сега се върнем към тезата ни за мрака, който се вижда при биването-съвременен, – че съзирането на този мрак не е форма на инерция или пасивност, а предполага някаква активност и някаква особена

способност, които в нашия случай се равняват на неутрализиране на светлинните лъчи, които епохата излъчва, за да прикрие с тях тъмнината си, своеобразния мрак, който обаче не може да бъде отделен от същите тези лъчи.

Може да се нарече съвременен само онзи, който не се оставя да бъде заслепен от светлините на века и успява да зърне в тях частицата сянка, тяхната съкровена мрачина. По този начин обаче все още не разполагаме с отговор на въпроса, който поставихме. Защо трябва да ни интересува съзирането на тъмнината, която се излъчва от епохата? Нима мракът не е анонимно преживяване, което по определение е непроницаемо, нещо, което не е насочено към нас и поради това не може да ни засяга? Напротив, съвременен е този, който съзира мрака на своето време като нещо, което го засяга, и не престава да се обръща към него с въпрос – като нещо, което повече от всяка светлина се разкрива пряко и своеобразно именно на него. Съвременен е онзи, който с непомътен взор възприема снопа мрак, идващ от времето, в което живее.

4.

На небосвода, към който обръщаме очи нощно време, звездите блещукат, заобиколени от гъста тъмнина. Тъй като вселената се състои от безкраен брой галактики и тела, излъчващи светлина, то мракът, който виждаме на небето, е нещо, което според учените трябва да бъде обяснено. И сега искам да кажа няколко думи именно за обяснението, което съвременната астрофизика дава на този мрак. В една разширяваща се вселена най-далечните галактики се отдалечават от нас със скорост, която е толкова голяма, че светлината, идваща от тях, не успява да ни достигне. Мракът, който виждаме на небето, е тъкмо тази светлина, която пътува с огромна скорост към нас и въпреки това все така не може да ни достигне, защото галактиките, от които идва, се отдалечават със скорост, която надхвърля скоростта на светлината.

Да съзираме в мрака на настоящето светлината, която се стреми да ни достигне и не успява да го стори – ето това значи да бъдем съвременни. Тъкмо затова